

A műemlékekkel kapcsolatosan az a (tév)hit él a köztudatban, hogy azokhoz hozzányúlni, azokon változtatni, azokat a mai kor igényeihez igazítani nem szabad. Az alábbiakban néhány Sopron környéki falusi templom példáján keresztül próbálunk meg rámutatni arra, hogy milyen feltételek között van helyük a műemléki védetségű épületeken a korszerű építőanyagok, új építéstechnikák alkalmazásának, és kitérünk az intézményes műemlékvédelem jelenlegi működését meghatározó szempontokra is.

A hatvanas-nyolcvanas évek nemzetközileg is elismert műemlék-helyreállítási lendülete Sopronban és környékén – a gazdaság más területeihez hasonlóan – a rendszerváltással tört meg. Az utóbbi néhány évben azonban, elsősorban európai uniós támogatások felhasználásával, ismét megnövekedett a műemlékeket is érintő beruházások és fejlesztések száma. A megváltozott világnézet, a hosszú távú beruházói személet teljes hiánya és a finanszírozási rendszer miatt azonban klasszikus műemlék-helyreállításokról csak ritkán beszélhetünk.

A klasszikus helyreállítások korában, a hatvanas-nyolcvanas években a munkálatokat irányító szakemberek körében egyértelműen felismert tény volt, hogy a történeti településképeink olyan meg nem újuló erőforrást jelentenek, amelyek eltékozlása veszélyezteti a településeink élhetőségét, jövőjét. A történeti város- vagy faluképnek pedig része a településen a templomon és az útszéli kőkeresztén kívül minden régi beépítésű utca, minden régi épület, minden apró történeti építészeti részlet (vakolatdísz, padlásbevilágító, kapu, ablak, kilincs, kopogtató, stb.), amely hagyományos, kézműves kialakítása révén illeszkedik bele a településszövet egészébe, teszi azt vonzóvá, érdekessé, élhetővé.

A kilencvenes években hazánkra törő vadkapitalizmus és a világméretű globalizáció következtében kialakuló fogyasztói gondolkodásmód nem kedvez a műemlékek megóvásának. Sajnálatos módon az elmúlt évtizedben rendkívüli módon megsaporodtak – elsősorban a soproni Belváros Várkerületen kívüli területein és a környező falvakban – a hagyományos építészeti elemek cseréi. Számos – önmagában talán nem kiemelkedő értékű, de a falu- vagy városkép szempontjából meghatározó – házat bontottak le vagy alakítottak át a felismerhetetlenségig. A mai, tömegtermékként előállított építőanyagok és technológiák felhasználásával átépített épületeknek köszönhetően uniformizálódik az utcakép, az egyes épületek elveszítik saját arculatukat, személytelenné válnak. A település megszűnik az lenni, amelyet mindannyian (szakemberek és laikusok, turisták és ott lakók) ismerünk és szeretünk szemmel látható történetisége, múltja miatt. A folyamatos – történeti értéket nem becsülő – átalakítások révén eltűnnek a szemünk elől azok a településképek, amelyek sehol máshol nem alakulhattak volna ki, csak itt a Kárpát-medence nyugati végén az elmúlt ezer

év itt zajló történelmi eseményei során. Helyettük sematikus, múlt és egység iránt érzéketlen, jellegtelen utcahalmazokat kapunk.

A mára teljesen szétdarabolt, az önálló szakmai döntéshozatal lehetőségétől szinte teljesen megfosztott, az örökségvédelmet gépies hatósági ügyintézként ellátni kénytelen örökségvédelmi intézményrendszer¹ pedig képtelen az érdektelenséggel, pénztelenséggel, nemtörődömséggel és főleg az egyéni rövid távú érdekeket kiszolgáló gazdasággal szemben megvédeni az értékeket.

Elenyésző azoknak a száma, akik önerőből indulnak neki egy műemlék-felújításnak, a Nemzeti Kulturális Alap felhívásától eltekintve pedig a pályázati kiírások a legritkább esetben vonatkoznak műemlék-helyreállításokra. Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP), közismertebb nevén LEADER programok a kis települések fejlesztését célozzák, az Új Széchenyi Terv (korábbi nevén Új Magyarország Fejlesztési Terv – ÚMFT) pedig a Regionális Operatív Programok (ROP) keretén belül nyújt lehetőséget elsősorban turisztikai fejlesztésre. A turisztikai fejlesztésre, energiatakarékosságra, akadálymentesítésre kiírt pályázatok forrásaira épülő műemlék-felújítások jelzik, hogy a pályázatok sokszor nem a valódi igényekhez igazodnak, és fordítva: a beruházásokat nem a valós igények, hanem a pályázati lehetőségek gerjesztik. Ez a folyamat pedig – lévén, hogy a pályázati források általában nem fedezik a költségeket – a tartalékok feléléséhez, hitelek felvételéhez, adósság felhalmozásához vezet. Számos olyan projektet ismerünk, ami a megvalósulást követően a pályázati előírásnak megfelelően öt évig működik, a hatodik évtől pedig csak a hiteltörlesztés marad utána.

A fentiekből következik, hogy az érdemi örökségvédelmi munka szakszerűsége sokszor csorbát szenved. A tervezést a kutatást megelőzően, a kutatási eredmények ismerete nélkül, a kivitelezést kiviteli terv nélkül, ésszerűtlenül rövid idő alatt, sokszor irreális körülmények között (télen) kell elvégezni, ami eleve kizárja az eredeti, hagyományos építéstechnológia használatának lehetőségét. A hatósági egyeztetésre és az engedélyezésre is sok esetben csak a pályázat kedvező elbírálása után kerül sor (mert a pályázaton való részvételnek nem feltétele az engedély...), amikor is a hatóság kész tények elé van állítva: a pályázatra benyújtott terveken nem lehet változtatni – viszont azokat örökségvédelmi szempontból jó szívvel elfogadni nem lehet.

A pályázatokat rendszerint hangzatos szlogenek kísérik, a sajtószereplés leginkább az előírt protokollrendezvények alkalmából lehetséges, a nyilvános kommunikáció szerint mindig minden szép és jó; de a valós problémákkal (ti. a műemléki értékek

---

¹ 2011. január 1-jével, a megyei kormányhivatalok felállításakor önálló szakigazgatási szervekként kiváltak a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalból a területi irodák. Ezzel a szakterület központi irányítása formálissá vált. Ugyanekkor átrendeződött az egyes irodák területi illetékessége, ezzel együtt a Győr-Moson-Sopron megyében dolgozó iroda létszáma mintegy 20 százalékkal csökkent, amit 2012 elején újabb 10 %-os létszámleépítés követett. 2012 nyarán a műemlékekkel kapcsolatos építéshatósági munkakör átkerült a jegyzők alatt működő építéshatóságokhoz. 2012 szeptemberében megszűntek az önálló szakigazgatási szervek és a szakterület megyei bontásban a kormányhivatalok Hatósági Főosztályainak irányítása alá került. Ezzel egy időben megszűnt a KÖH, feladatai részben a Belügyminisztérium Örökségvédelmi Főosztályára, részben Budapest Főváros Kormányhivatala Örökségvédelmi Irodájába, részben pedig az újonnan alakult Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási Központba kerültek. 2013. január 1-jétől a megyeszékhelyek járási hivatala alatt működnek a Járási Építésügyi és Örökségvédelmi Hivatalok (melyek ismét ellátják a műemlékekkel kapcsolatos építéshatósági feladatokat). A központi irányítás gyakorlatilag megszűnt, az első vonalban levő irodákkal szembeni elvárás pedig gyakorlatilag a közigazgatási jogszabályok betartására korlátozódik.

sokszor inkább vesztesei, mint nyertesei a beavatkozásnak) senki nem törődik². A pályázati rendszer döbbenetes adminisztratív terhet ró a pályázókra, a pályázati anyag mennyisége sokszor meghaladja az engedélyezési, illetve kiviteli tervek mennyiségét! A drága beruházások megvalósítása során a visszaélésekre lehetőséget adó, értékeink elvesztését eredményező tényező a kötelező közbeszerzés. A közbeszerzési eljárások megtámadása, újrakezdése, elhúzódása és a szűkös pályázati határidők közötti elmentmondásból rendszerint a műemlék kerül ki vesztesen, hiszen a gyorsan dolgozó, nem referenciák, hanem műszaki tartalomtól függetlenül legkedvezőbb árajánlat alapján kiválasztott kivitelezők a legritkább esetben tudják és akarják a szükséges gondosságot biztosítani.

Mindezen problémák ellenére öröndetes, hogy Sopron környékén számos falusi templom felújítása történhetett meg az elmúlt időszakban. A felújításoknak az egyik legfontosabb előfeltétele az előkészítés volt. A Győri Egyházmegye számos templom felújítását tervezette meg és engedélyeztette a kétezres évek végén. Nyeretlen pályázatok esetén az építési engedélyek több esetben kerültek meghosszabbításra, egészen addig, amíg a felújításhoz szükséges anyagi források rendelkezésre nem álltak. Az épületek felújítása a korábban már említett LEADER vagy ROP pályázatokra épült, de minden esetben jelentős volt a helyi közösség vagy a püspökség által biztosított önrész is. A munkálatokba bevont szakemberek általában helyiek voltak, a kutatók, tervezők, kivitelezők, restaurátorok általában a megyéből, vagy a közelből kerültek ki³. A jelen tanulmányban ismertetett, helyreállított templomok Győr-Moson-Sopron megye nyugati részén helyezkednek el.

A mindössze néhány példa áttekintése természetesen nem jelent statisztikát, de talán tanulságos bepillantani a felújítások lebonyolításába. Teljesen változatos a kép a tekintetben, hogy ki fogta össze a felújítást. A megrendelői részről ritkább esetben a téma iránt rokonszenvet érző plébános, gyakrabban a plébániai képviselőtestület műszaki végzettségű, vagy ilyen érdeklődésű tagja irányította a munkálatokat. A hatósággal kapcsolatot tartó személye is változatos volt, hol az építetői, hol pedig a kivitelezői oldalról került ki. A műszaki ellenőrök aktivitása is teljesen változó, az aktív, irányító szereptől egészen a „fantom”-műszaki ellenőrig. Ugyanilyen változatos képet mutat a kivitelezői kvalitás és hozzáállás: találkozunk a műemléki szempontokat megértő, elfogadó, az ehhez elvárható gondossággal végzett munkával, és a minimális gondolkodással végezhető típus műszaki megoldások alkalmazásával egyaránt. Utóbbiak általában a hatóság által előírt javítást vonják maguk után. Ez pedig anyagi kárt okoz, sőt használatbavételi engedély hiányában sokszor a pályázati forrásokat is veszélyezteti.

A műemlék-helyreállítás ideális esetben kutatással, műszaki vizsgálatokkal és tervezési program összeállításával kezdődik, tervezéssel folytatódik; a kivitelezés az engedélyeztetés után következik és a kiviteli tervek alapján megy végbe. A helyreállítási

---

² A rendszerben megbújó ellentmondásokat jól szemlélteti a soproni Várfal-sétány kialakítása. A turisztikai szempontból kiemelkedő jelentőségű, műemléki szempontból a hatvanas évek óta óhajtott beruházás során járdák, közművek, információs rendszer épül, de magára a városfalra egy fillért sem költöttünk, még a növényzetet sem mertük leszedni róla, mert akkor kiderült volna, hogy milyen állapotban van a fal...

³ Az egyes épületeken közreműködő legfontosabb szakemberek nevét a lábjegyzetekben adjuk közre.

folyamatot követő rendszeres karbantartás a hazánkra jellemző rövid távú gondolkodásmód miatt egyelőre utópisztikus gondolatnak tűnik⁴.

A templomok felújításai többnyire a homlokzatokat és a tetőt érintették, a munkálatok elvégzésére több esetben csak ütemezetten került sor. A templomokat a munkálatok elvégzésének ideje szerinti sorrendben mutatjuk be.

Ebergőc⁵

A tető felújítása 2007-ben történt. Ekkor került sor az ereszcatornák cseréjére is. A homlokzatok javítását és a szivárgó kiépítését 2009-ben végezték el, ez után készült el a terep rendezése.

Harka⁶

A középkori templom tudományos alapokon nyugvó felújítása a hatvanas évek végén készült el, azóta a homlokzatok állapota meglehetősen leromlott. A vakolatok mállottak, a falfelületek foltosak, a torony főpárkánya hiányos volt, a tető hézagain keresztül rendszeresen jelentős mennyiségű hó jutott a padlástérbe.

A jelenlegi felújítás a tetőfedés cseréjével kezdődött. Jellemző különbség a klasszikus, hatvanas-hetvenes felújításaihoz képest, hogy míg annak idején a hagyományos építéstechnikák jelentős része még élő gyakorlat volt az építőiparban, ma minden négyzetméter hagyományos vakolatért meg kell küzdeni a műemlékvédelem szakembereinek. Napjainkban az ipari sorozattermékek kiszorítják az egyedi kézműves technikákkal készített szerkezeteket, és a kivitelezők többsége is az egyszerű, gyorsan kivitelezhető szerkezeti rendszereket részesíti előnyben. Ennek következménye, hogy a hagyományos építészeti részletek helyett sokszor modern – műszakilag tökéleterebb, de az épület hagyományos megjelenését rontó – megoldások az uralkodóak.

A templom sekrestyéjének téglány cserép fedése a hagyományos cserépszegéllyel, bádogos szerkezet beépítése nélkül készült, a cserepek vágásánál azonban már a korszerű vágógépek használata látható, és a kúpcserepek sem a hagyományos alakúak, hanem a modern tetőfedő-rendszer elemei közé tartoznak (1. kép). Megújult a torony falazott sisakja is.

A falfelületek javítása hagyományos vakolatokkal és fehér színű festékkel készült, az 1969-es felújítás által kialakított vakolati struktúrák megtartásával. A belsőben a falfelületek frissítő meszelésére került sor. A falak további nedvesedésének megelőzése érdekében az alapok mentén körben szivárgórendszer épült.

⁴ Hollandiában, Frieslandban a hetvenes évektől kezdve működik a Monumentenwacht nevű szervezet. Az alapítványhoz csatlakozó műemlék-tulajdonosok (elsősorban az egyházak és az önkormányzatok) éves tagsági díj fejében rendszeres, évi egy-két szakmai ellenőrzést kapnak. Az ellenőrzés során a szakemberek az apróbb hibákat azonnal javítják, a nagyobbakra felhívják a tulajdonos figyelmét, aki így előre tervezhető módon tudja a karbantartási költségeket beütemezni. A folyamatos karbantartás egyrészt hosszú távon az időszakos nagyfelújítás költségének töredékébe kerül, másrészt biztosítja a műemléki értékek megőrzését.

⁵ A templom történetét és leírását lásd Csatkai Endre – Dercsényi Dezső: Sopron és környéke műemlékei. Budapest. 1956. (a továbbiakban: Csatkai 1956), 486–487. Építető: Római Katolikus Egyházközség, Solymos Mihály plébános; tervező: Maráz Péter, Győr, Lendvay Tamás, Fertőszentmiklós; építési engedély: 2007, 2009; kivitelezés: 2009.

⁶ A templom történetét és leírását lásd Csatkai 1956. 551–552. Építető: Római Katolikus Egyházközség, Németh Antal plébános; tervező: Máté László, Sopron; műszaki ellenőr: Bella János, Sopron; kivitelező: Műemlékhelyreállító Kft., Baranyai Gábor, Sopron; építési engedély: 2007, 2010; kivitelezés: 2010 április–július; forrás: ÚMVP.

Történeti épületeink, így a műemlék templomok egyik legnagyobb problémája a talajnedvesség által okozott műszaki állagromlás. A talajból kisebb-nagyobb intenzitással mindenütt szivárog felfelé a nedvesség, melyet a szigetetlen falazatok a kapilláris felszívódás révén magukba szívnak. Közismert, hogy a falazatban levő nedvesség télen megfagy, eközben kitér és repeszt az épületszerkezeteket. Kevésbé köztudott azonban – pedig ez a nagyobb probléma! – hogy a talajból érkező víz kémiai értelemben soha nem tiszta, hanem oldott állapotban sókat (nitritek, nitrátok, kloridok) tartalmaz. A fal felületén a víz elpárolgásakor ezek a sók kicsapódnak, ami ugyancsak térfogatnövekedéssel jár, ezáltal a festékek, vakolatok, falazatok tönkremenetelét okozva.

1. kép. Harka, a sekrestye durva felületű vakolata és a bádogozás nélkül, hagyományos módon kialakított tetőszegély.

A szerkezetek megőrzése ellen a nedvesség távoltartásával tudunk védekezni. Alkalmazhatunk aktív szigetelést (szigetelő lemez beépítése, szigetelő réteget képező folyadék beinjektálása, a nedvességet elektromos berendezések segítségével távol tartó rendszer kiépítése), de ezek megvalósítása általában költséges, speciális technológiát igényel; és a fal teljes kiszáritása a templomtér légállapotának megváltozása miatt a falképekben, faberendezésekben még kárt is okozhat. Egyszerűbben megvalósítható a passzív szigetelés, amikor az oldalról az alaptestbe vagy a lábazati falba szivárgó nedvesség behatolását zárjuk ki a fal mellett végigfutó szivárgó cső beépítésével. Fontos, hogy a falhoz csatlakozó szerkezetek (külső járda, belső padló, vakolat, festés) is páraáteresztő módon készüljenek, és hogy a szivárgó cső vége egy vízgyűjtőbe kerüljön kivezetésre. Bármilyen utólagos nedvesség elleni szigetelési mód megvalósítása esetén épületfizikai vizsgálatokon alapuló, a hatóság által engedélyezett műszaki terv alapján végezhető a kivitelezés.

Balf, Fürdőkápolna⁷

A templomfelújítások között – a tulajdonosi és finanszírozási oldalát tekintve legalábbis – különleges helyet foglal el a balfi Fürdőkápolna felújítása. Az épület a későbarokk fürdőszállóval együtt a 18. század második felében épült magánkápolnaként, különös értékei a Dorffmeister-féle freskók a belső térben. A templom 20. századi történetének szépsége, hogy a második világháború után a körülötte levő területet államosították, a kápolna pedig, a fal külső síkján felvett telekhatárral magánkézben maradt. Az ezredfordulókor már több tucatnyi tulajdonost tartottak nyilván a földhivatalban, akik Kismartontól Belgrádon át Kanadáig szerte a világban élnek (a jóval száz év felettiek esetében ez is kérdéses volt). Hatósági szempontból lehetetlen állapot: bármilyen beavatkozáshoz szükséges az összes tulajdonos beleegyezése, ráadásul minden külső munka (pl. ereszcsonna javítása) érinti a „szomszéd” telket, így az állami tulajdonú, szanatóriumként működő terület kezelőjének a hozzájárulására is szükség van. Végül a tulajdonosok közül az egyik „felvásárolta” a többiek tulajdonrészét, és így kezdődhetett meg a felújítás. A kápolna falai kívül-belül nedvesek voltak, a vakolat omlott le, és az állapotát jól szemlélteti, hogy 2008-ban a tetőgerincen álló keresztet egyszerűen lefújta a szél az épületről. Ekkor – a gyülekezet jelzését követően a műemléki hatóság kezdeményezésére – kezdődött a helyreállítás.

Az első, és legfontosabb a tető felújítása volt. Az épület új héjazatot kapott és megújult a huszártorony is a sisakkal együtt. A toronyba új harang került. Ugyanebben az évben a falak nedvesedésének csökkentése céljából elkészült az épület körüli szivárgó és esővíz-gyűjtő rendszer (2. kép). 2009-ben került sor a külső vakolatok javítására és a homlokzatok festésére, valamint a kápolna környezetének rendbetételére. A kápolna előterének kiskockakövel való burkoláshoz Sopron MJV Önkormányzata is hozzájárult. A kápolna megáldására a győri és a kismartoni püspök, a soproni és a kismartoni polgármester valamint számos további rangos vendég részvételével került sor.

---

⁷ A templom történetét és leírását lásd Csatai 1956. 464–466. Építető: Paul Szimák és felesége, Kismarton; kivitelező: Horváth Ferenc, Balf; oltárkép restaurálása: Marosfalvi Antal, Szombathely; oltár restaurálása: Herendi Károly, Szombathely; forrás: saját forrás.

A külső helyrehozatala után a következő feladat a főoltár restaurálása volt, ez 2010 tavaszára készült el. A rendszeres restaurátori konzultáció mellett zajló munkálatok eredményeként az oltár megszabadult a 19. századi festésrétegektől és szennyeződésektől és újra eredeti színeiben látható. A tulajdonos további tervei között szerepel a fényképekről ismert, a korábbi műemléki helyreállítás során későbbinek gondolt, ezért elbontott orgonakarzat rekonstrukciója. A megújított kápolna a balfi katolikus közösség szertartásain kívül azóta számos vallási és kulturális rendezvénynek ad otthont.

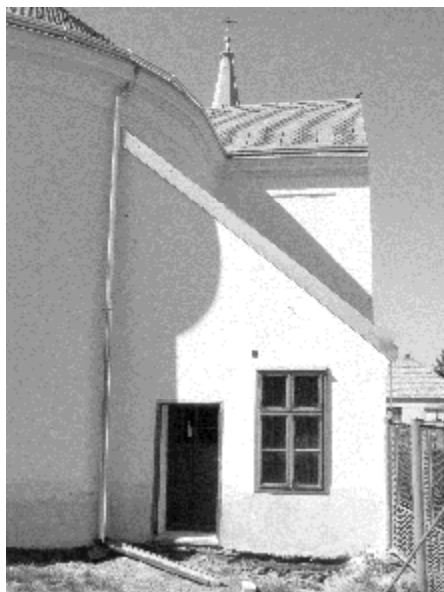

2. kép. Balf. Drénlemezzel bélelt árokba kerül a geotextiliával becsavart szivargó cső. A viszonylag olcsó műszaki megoldás a külső nedvesség jelentős részét távol tudja tartani a falazattól.

Újkér⁸

A templomot a műemlékjegyzék barokk templomként tartja számon, helyszíni építészettörténeti kutatására és a kutatási eredmények felhasználásával végzett helyreállítására korábban nem került sor. A 2010 nyarán végzett kutatások során egyértelművé vált, hogy az épület több periódusban épült, és középkori épületrészeket is tartalmaz. A templomhajó nyugati része kő falazatú, a többi épületrész téglából épült. A vakolat leverése után láthatóvá vált a középkori templom párkányának helye és az oromfal hajlásszöge. A középkori falfelületek bemutatása durva vakolattal készült, míg a barokk falak simított felületeket kaptak. A templomhajó délnyugati sarokkvádereinek jobb érvényesülése érdekében a déli oldalon található lépcsőház új tetőt kapott, a szervesen csatlakozó félnyereg-tető helyett kontyolt tető épült.

A rendkívül nedves, sószenyezett vakolatok leverése után új vakolt felületek készültek, a falak szárazon tartását itt is szivárgó biztosítja. A helyreállítás kiemelkedő értéke a sekrestye pallótokos ablakának az újragyártása (3. kép). A tető felújítása során új cserépfedés és bádogos-szerkezetek készültek. A szegélyek megoldása jól mutatja a tetőfedő hagyományos részletkialakítás iránti készségének a hiányát, a szerkezet kijavítására a közeljövőben fog sor kerülni.

3. kép. Újkér, jó és rossz példa egy képen: az eredeti mintájára újragyártott sekrestyeablak és ormótlan bádogszegély.

⁸ Csatkai 1956. 605. oldal a templomot szintén barokk templomként említi. Építtető: Római Katolikus Egyházközség, Csámpai Norbert plébános; kutatás: Nemes András, Soproni Múzeum; tervező: Maráz Péter, Győr; műszaki ellenőr: Andorka Miklós, Szombathely; kivitelező: Bauwerk Kft., Nagy András, Csepreg; építési engedély: 2007; kivitelezés: 2011. május–november, forrás: ÚMVP, kárpótlásból származó önerő, önkormányzati támogatás.

Nemeskér⁹

A középkori eredetű barokk templom felújítása 2008-ban kezdődött. Ekkor – hatósági jóváhagyás és régészeti felügyelet nélkül – szivárgót építettek a templom körül, melyet az út menti árokba vezettek. Szükségességét a belső falfelületeken megjelenő zöld algásodás egyértelműen jelezte. Ugyancsak engedély nélkül került sor a bejárati kapu és az ablakok cseréjére. Az eredeti szerkezetek visszaállítására, vagy részeik esetleges felhasználására azok eltűnése okán utólag már nem volt lehetőség...

4. kép. Nemeskér, a középkori épületrész megkülönböztetése durva vakolattal.

2011-ben falkutatással kezdődött a már terveken alapuló helyreállítás. A kőkemény cementes vakolat eltávolítása egyrészt javított az épület fizikai állapotán, másrészt lehetővé tette a középkori épületrészek pontos lehatárolását. A toronyalj, illetve a templomhajó nyugati része épült kőfalazattal, a keleti hajórész és a szentély pedig már téglából épült. A felújítás során a középkori felületek durva, míg a barokk falak simított vakolatot kaptak (4. kép). A belsőben részleges vakolatszerére került sor.

⁹ A templom történetét és leírását lásd Csatkai 1956. 569. oldal. Építető: Római Katolikus Egyházközség, Csámpai Norbert plébános; kutatás: Nemes András, Kelemen István, Soproni Múzeum; tervező: Gyarmati Mihályné, Szombathely; műszaki ellenőr: Andorka Miklós, Szombathely; kivitelező: Bauwerk Kft., Nagy András, Csepreg; restaurátor: Gyarmati András, Szombathely; építési engedély: 2008; kivitelezés: 2011. augusztus–október; forrás: kárpótlásból származó önerő, egyházmegyei támogatás.

Megújult a tető fedése és a bádogozások is. A szentély feletti sokszögzáródású tetőfelület éleinél rejtett bádogozás és habarcs kenés készült, ezáltal a korszerű szerkezet hagyományos megjelenéssel párosul. A falazott toronysisak is korszerű, vízta-szító bevonatot kapott. Kiépült az esővíz-elvezető rendszer is, a lefolyókat tisztító-idomok közbeiktatásával vezették az árokba. A munkálatok kapcsán a korábbi szivárgórendszer hibáit is orvosolták. A szentély külső homlokzatán levő, többször át-festett felirat restaurálásra került.

Ágfalva¹⁰

A 18. század végén épült barokk evangélikus templomot a 19. században toronnyal bővítették. A felújítás 2006–2011. között több ütemben zajlott. Először a tetőfedés és az ereszcsonna újult meg, aztán sor került a külső és belső vakolatok helyreállítá-sára. A cementes lábazati vakolat és a rendkívül magas talajvízszint jelentős károkat okozott a falazatban, ezt páraáteresztő vakolatok beépítésével és fal melletti szivárgórendszer építésével orvosolták.

A homlokzat-felújításával egy időben restaurálták az ablakok kőkereteit is.

Nagylózs¹¹

A település szakmai és laikus körökben egyaránt jól ismert műemléke a gótikus temetőkápolna a falu szélén. A műemlék-jegyzék szerint a 19. században romantikus stílusban átalakított barokk plébániatemplomról a 2008 áprilisában a Budapesti Műszaki Egyetem Építészettörténeti és Műemléki Tanszékének bevonásával elvégzett felmérés során kiderült, hogy középkori épületrészeket tartalmaz. A torony alsó szintjei a többi épületrésztől eltérően kőből épültek, a főhomlokzat kétoldalt elvált a toronytól, a kapu feletti párkánydarab gótikus profilú. A műemlék felmérés alapvető célja – természetesen az épület meglévő geometriai formájának rögzítése mellett – annak megismerése a kutató, tervező által, aki a felmérési manuálék végigrajzolása közben fejben már elkülönítheti az egyes építési periódusokat és összeállíthatja a ter-vezési programot, a kijavítandó hibák jegyzékét és felsorakoztathatja a szóba jöhető műszaki megoldásokat.

A felmérés eredményeképpen elkészült rajzok és kutatási eredmények a Polgár-mesteri Hivatalban megrendezett kiállításon kerültek bemutatásra a falu közönségé-nek. Az épület legnagyobb problémája a boltozat műszaki állapota. Az évszázados szerkezet valószínűleg tervezési és/vagy építési hibákkal terhelt: korábbi mozgásokra utalnak a két oldalt a homlokzathoz falazott támpillérek. Az utóbbi évtizedek jelentős mozgását azonban a frissebb vakolatokon és festéseken is jelentkező repedések mu-tatják. Ezek legfőbb oka a templom közvetlen szomszédságában dübörgő rendkívül jelentős kamionforgalom által keltett rezgésekben keresendő, mely egyszerűen szét-

¹⁰ A templom történetét és leírását lásd Csatkai 1956. 457–459. Építtető: Evangélikus Egyházközség; tervező: Máté László, Sopron; kőművel: Tóth Kálmán, Budapest; építési engedély: 2008; kivitelezés: 2011.

¹¹ A templom történetéről lásd Feld István: Románkori templom Nagylózson. Műemlékvédelem XXIV (1980) 65–75.; Úó: A nagylózsi temetőkápolna építéstörténete. SSz. 35 (1981), 289–320. Építtető: Római Katolikus Egyházközség, Bros Gergely plébános; Felmérés: BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszék, Veöreös András; tervező: Supka-Kovács Tamás, Sopron; statika: Varga László, Sopron.

rázza a szerkezetet. A probléma megoldása (ti. nehéz teherjárművek elterelése vagy forgalomcsillapítás előírása és betartatása) helyett a gyülekezet számára rendkívüli terhet jelentő szerkezeti megerősítésekkel próbálunk meg tüneti kezeléssel eredményt elérni, (ugyanis a szállítmányozási vállalat a falu legnagyobb adófizetője, ezért azt korlátozni semmi módon nem szabad...).

Elnyert pályázati forrás hiányában a templom felújítása még várat magára. Az engedélyezett tervből csupán a templom körüli szivárgó és esővíz-gyűjtő rendszer épült meg, valamint elkészült a – műemléki hatóság által nem látott – tervek alapján a templom körüli terület rendezése.¹²

Pereszteg¹³

A 19. század elején épült, későbarokk peresztegi templom felújítása több ütemben valósulhat meg. Eddig elkészült a tetőszerkezet megerősítése, a fedés cseréje, valamint a torony vakolatának javítása. A toronysisak is új fémlemez-fedést kapott. A homlokzatok felújítása a pénzügyi lehetőségek szűkössége miatt egyelőre várat magára, de remélhetőleg a közeljövőben sor kerülhet rá. A templom felújításával egy időben készült el a templomkert rendbetétele: járda, tereplépcső épült és parkosítás készült. A felújítás fedezése kapcsán ki kell emelni, hogy a gyülekezet a költségek több mint felét, mintegy 14 millió forintot adott a munkálatokra.

Himod¹⁴

A templom felújítása kívül-belül megtörtént, noha jó néhány év különbséggel. Az első ütemben a tető, a torony és a külső falfelületek újultak meg 2006-ban, majd a belső tér felújítására került sor 2012-ben. A külső oldalon itt is szivárgó rendszer épült, de ez az elmúlt hat év tapasztalata alapján nem elegendő a rendkívül nedves és sószenyezett falak épületfizikai problémáinak megoldásához: a terheléshez képest nem elegendő mértékben páraáteresztő vakolat levert sávja fölött, mintegy 2–2,5 méter magasan jelentkeznek a hibák.

A belsőben az elektromos vezetékek mentén – feltehetőleg gipszes rögzítőhabarcs használata miatt – jelentek meg repedések a néhány hónapos vakolaton, ami azért is nagy kár, mert a belső pillérek márványmintás festése a ma már ritkaságszámba menő technika magas színvonalon való művelését bizonyítja **(5. kép)**.

¹² Apró joghézag: Amíg a műemlék környezetében levő homlokzatokon minden apró változtatás engedélyköteles, addig térburkolatok kiépítése, átalakítása, cseréje – amennyiben a munka az utak geometriai jellemzőit nem érinti – műemléki környezetben (sőt műemléki jelentőségű területen!) mindenféle engedély nélkül végezhető. A burkolat kiosztása semmiféle vizuális kapcsolatot nem teremtett a templommal, ezért a főbejárat előtti részen annak felszedésére és újrarakására került sor.

¹³ A templom történetét és leírását lásd Csatkai 1956. 578–579. Építető: Római Katolikus Egyházközség, Holzmann Zsuzsanna, hitoktató; tervező: Sebestyén Tamás, Pottyondy Gábor, Sopron; műszaki ellenőr: Bella János, Sopron; kivitelező: tető: Carpenters 2000. Kft., Fertőszentmiklós, Markó László, kert: Viat Kft., Varga József, Pereszteg; építési engedély: 2009; kivitelezés: 2011. augusztus–november; forrás: ÚMVP, adományok.

¹⁴ A templom történetét és leírását lásd Csatkai 1956. 536. oldal. Építető: Római Katolikus Egyházközség, Jász László plébános; tervező: Maráz Péter, Győr; műszaki ellenőr: Gábor Jenő, Rácz Róbert, Győr; kivitelező: Törökné és Társa Bt., Török László, Gyarmat, Vexli Gyula festő, Himod; kutatás: Lángi József, Székesfehérvár; restaurátor: Novák Judit, Győr; építési engedély: homlokzat 2006, belső 2008; kivitelezés: homlokzat 2006. június–augusztus, belső 2012. március–május; forrás: Európa Terv.

5. kép. Himod, igényes márványos festépek rekonstrukció a pilléreken.
Az elektromos vezetékek vonalában mindenütt megrepedt a belső vakolat.

Felszopor¹⁵

Az Újkérhez tartozó településrészen kis középkori eredetű templom bújik meg. Középkori részletein kívül rengeteg újabb kori, de ma már értékes épületelemet őrzött meg. Ezek közé tartoztak a homlokzati nyílászárók is, melyek történetét, és a helyreállítási javaslatot diplomamunka keretében dolgozta ki a Nyugat-magyarországi Egyetem Faipari Karának egyik hallgatója. A terv alapján, az eredeti vasalatok felhasználásával gyártották újra az ablakokat, melyeket a faanyag állapota miatt megőrizni csak irreális költségek mellett lehetett volna.

Répcseszeme¹⁶

A kiemelkedő építészeti együttessel rendelkező település barokk templomának homlokzat-felújítása hosszas előkészítés után valósulhatott meg 2012-ben. A tetőfedés javítása készült el először 2009-ben, majd három évvel később került sor a homlokzati vakolatok javítására, párkányok újrahunzására, és a fal körüli szivárgó kiépítésére.

¹⁵ A templom történetét és leírását lásd Csatkai 1956. 605–606. Építtető: Római Katolikus Egyházközség, Csámpai Norbert plébános; tervező: Németh Krisztina, Sopron; építési engedély: 2012; kivitelezés: 2012. május.

¹⁶ A templom történetét és leírását lásd: Csatkai 1956. 585. Itt későbarokk templomként szerepel, de a leírásban említi, hogy a középkori templom köveiből. Az nem egyértelmű, hogy ugyanazon a helyen vagy másutt. Építtető: Római Katolikus Egyházközség, Dr. Kovács András képviselőtestületi tag; felmérés: Vajda Géza, Sopron; tervező: Czepek Gyula, Győr; műszaki ellenőr: Kóczán Géza, Sopron; kivitelező: Műemlékhelyreállító Kft., Baranyai Gábor, Sopron; építési engedély: 2012; kivitelezés: 2012. június–augusztus; forrás: ÚMVP, saját forrás, egyházmegyei támogatás.

A felújítás kapcsán lekerültek a torony ablakai elől az oda nem illő telekommunikációs berendezések. Ezek létesítése – amennyiben a tulajdonos vagy a szolgáltató engedélyt kér a kiépítésre – általában nem ütközik örökségvédelmi szempontból akadályba, hiszen funkciójuk megegyezik a torony építésének céljával: az információ továbbításával. Az azonban elvárás, hogy a berendezések az ablakokon belül, kívülről rejtett módon épüljenek. Többször került már sor a fém ablaktáblák, lamellák cseréjére ilyen esetben. A berendezésekhez futó kábelek elhelyezése szokott még kérdéses lenni, de általában ez is megoldható. Répceszemerén egy új póznát állítottak fel a templomtól távolabb és arra helyezték át a berendezéseket.

A hatósági eljárást az örökségvédelmi nyilvántartás hibája, és a közigazgatási létszámleépítésből adódóan a területet ismerő régész hiánya tette izgalmassá: a papírból dolgozó hivatal a nyilvántartási adatokra hivatkozva, nyilvántartott régészeti lelőhely révén a szivárgó építésével kapcsolatos földmunkákhoz előírta a jogszabályok szerint a megelőző feltárást. Ez a feltétel a későbbi módosítás során kikerült a határozatból, amikor kiderült, hogy a régészeti védettség egyetlen utólagosan befalazott római sírkő kapcsán került bejegyzésre... A lábazati vakolatok leverése után egyébként egyértelművé vált, hogy a templomnak nincs középkori előzménye, a régi templom a mai temető helyén állt.

Kópháza, kegytemplom¹⁷

Sopron környékének egyik legszebb barokk temploma, az alaprajzi szervezés, a téralakítás, a belső díszítés a rangos barokk templomok közé emelik. Az eredetileg a falun kívül álló búcsújáró-templomot mára körbenötte a település, a főhomlokzat előtt kiosztott lakótelkek struktúrája és a területre vonatkozó szabályozási terv nem vesz tudomást az épületről, így a templom fő feltárulását egyre több – a kisalföldi faluképtől teljesen idegen kialakítású – családi ház zavarja¹⁸ (6. kép).

A templom felújítása 2009-ben kezdődött a falak utólagos szigetelésével, majd 2012-ben került sor a homlokzatok felújítására. A sérült vakolatok helyett újak készültek, a nagyobb repedéseknél falvarrással erősítették meg a szerkezetet. A teljes felület szilikát alapú homlokzatfestést kapott, az eredetivel teljesen megegyező színben. A tető néhány évvel korábbi felújításakor a homlokzatok javítása még nem szerepelt a napirenden, ezért az ereszcsonópont hagyományos kialakítása lehetlenné vált. A homlokzati szobrok szakszerű felújítása kőszobrász-restaurátor bevonásával történt.

¹⁷ A templom történetét és leírását lásd Csatkai 1956. 546–549. Építtető: Római Katolikus Egyházközség, Németh Antal plébános; tervező: Sebestyén Tamás, Sopron; szigetelési terv: Iso-Media Kft., Zádor Oszkár, Győr; kivitelező: Műemlékhelyreállító kft., Baranyai Gábor, Sopron; kőszobrász-restaurátor: Sütő József, Budapest; építési engedély: 2007, 2010; kivitelezés: 2012. március–június.

¹⁸ A főút felől egy narancssárga színű, fehér polisztirol kváderekkel megerősített, a homlokzati rendbe nem illeszkedő timpanonnal lezárt, alacsony hajlású kék bitumenes zsindellyel fedett ház takarja el a templomot. A példa jól szemlélteti azt az esetet, amikor a településfejlesztés nem hosszú távú, a falu érdekeit szolgáló, értékelemzésen alapuló elvek mentén, hanem rövid távú egyéni (esetleg önkormányzati) érdekek kiszolgálása érdekében történik.

6. kép. Kópháza. Téves településrendezési terv, téves építészeti terv: a hagyományos kisalföldi faluképtől teljesen idegen megjelenésű épület takarja el a művészeti értékét tekintve a falusi templomok sorából messze kiemelkedő kegtemplomot.

Nagycenk¹⁹

A nagycenki templom felújítására komplex, egész településre kiterjedő pályázat kerekein belül került sor.²⁰ Az 1860-64 között Ybl Miklós tervei alapján épült templom tetőfedésének, homlokzatainak állapota szükségszerűvé tette a javítást.

A cserépfedést, bádogozást, és a lefolyórendszer felújítását a külső homlokzatok rendbetétele követte. A homlokzatok felújítása szivárgó- és esővíz elvezető rendszer kiépítésével egészült ki. A homlokzati kő- és kerámia elemeket szintén javították. A homlokzat új színt kapott. A semleges (fehér) színt pártoló műemlékvédelem és a színes templomra vágyó közösség közötti kompromisszum eredménye a halványsárga, de egyszínű homlokzat. A 19. századi homlokzatokat általában egy színűre festették. A homlokzatok tagozása, plasztikája adja a felületi játékokat, amiken többféle szín kombinációját nem is lehet következetesen végigvinni. A külső felújításon túlmenően a plébánia kertbe nyíló északi oldalbejáraton keresztül akadálymentes megközelítést kapott a templom.

¹⁹ A templom történetét és leírását lásd Csatkai 1956. 559–561. Építtető: Római Katolikus Egyházközség, Henczel Szabolcs plébános; tervező: Maráz Péter, Győr, Fekete Szilárd, Sopron; műszaki ellenőr: Sefták Szabolcs; kivitelező: Stettin Hungária Kft., Tóth József; kőművek: L&S Restaurátor Kft., Léderer Zoltán, Sopron; építési engedély: 2008; kivitelezés: 2012 március–július, forrás: ÚMFT.

²⁰ A pályázatban az egyházközségen kívül részt vett az önkormányzat, a kisvasutat üzemeltető GYSEV és magánszemélyek is. Utóbbi csődje majdnem az egész pályázat sikerességét veszélyeztette, de a pályázatíró- és koordináló cég (Scardobona Consulting Kft.) aktív, segítő részvételének köszönhetően a pályázat többi része megvalósulhatott.

A pályázaton belül valósulhatott meg a szomszédos plébániaépület részleges felújítása és a templomkertben játszótér kialakítása, illetve a templom előtti tér – engedélytől eltérő módon kialakított – burkolása is.²¹ A példa jól szemlélteti a „kivitelezés Magyarországon uniós pályázatból” esetét. A betarthatatlan határidők, adminisztráció, négyzetméterek elszámolása mögött sajnálatos módon háttérbe szorulnak a szakszerűségi szempontok.

Sopronhorpács²²

A környék kétségkívül legnevezetesebb temploma a horpácsi sokszor átépített, de mai formájában is sok román és gótikus részletet őrző templom. Tudományos módszerekkel történő feltárását és helyreállítását 1957-60 között végezte az Országos Műemléki Felügyelőség. Ekkor épült a déli oldalhajó, és ekkor létesült a templom mögötti parkban a – valaha jobb napokat látott – kőtár is. Mintegy ötven év elteltével ismét időszerűvé vált a templom felújítása.

Az időközben elvégzett kutatások során kiderült, hogy a fedélszék számos elemet őrzött meg a középkori szerkezetből. A tető felújításakor ezek megőrzése volt az egyik legfontosabb szempont. A műpala tetőfedés cseréje időszerű volt, a döntés végül is a természetes palafedésre esett (7. kép). Ez a fedési mód remekül le tudja követni a középkori állapotnak megfelelő hajlásszögű, visszaállított tetőidom formáját, és megjelenésében közel áll a falusi templomok tetőfedésére a középkorban általánosan használt (itt is feltételezhető) faszindely-fedés látványához.

A templom hagyományos megjelenését segíti az is, hogy – tulajdonosi kérésre(!) – a villámhárítót a tetőgerinc alatt vezették, így az nem rontja az épület képét. Ez az eset jól szemlélteti, hogy kis odafigyeléssel, többletköltség nélkül is lehet műemlékbarát módon építkezni – a fő probléma az, hogy a kis odafigyelés általában hiányzik...

A tetőn kívül megújultak a vakolt felületek és szivárgó rendszer épült ki a templom körül, javítva a nedves falak helyzetén. A viszonylag jó állapotú kőfelületek tisztítása és konzerválása is megtörtént. Elkészült a falak körüli szivárgó, a járda kiépítése még várat magára. Szerencsére a tulajdonos részéről nem a gyors, bármilyen anyaggal történő befejezés a cél, hanem az épület rangjához méltó, a középkori templom környezetébe illeszkedő burkolat megépítése.

Talán a sopronhorpácsi példa kapcsán érdemes egy kitérőt tenni arra vonatkozólag, hogy a laikus közönség körében közkedvelt „eredeti állapot” meghatározása milyen nehezen értelmezhető egy nyolcszáz éves, számtalanszor átépített épület esetében. Mít tekintünk eredetinek? Ha a középkori állapotok közül valamelyiket (mert általában ebből is több van), akkor el kell bontani a tornyot és vissza kell állítani a régészeti feltárások által felszínre hozott épületrészeket (melyekről az alaprajzokon kí-

²¹ A burkolat kialakítása a többszöri egyeztetés ellenére az engedélyezett tervektől eltérő módon valósult meg: a felvező rárpa és lépcsősor közé otromba elvlasztó padka épült. A műemlék-felügyelő kérdésére, hogy miért nem a terv szerint készült, a kivitelezői válasz: „Miért, van terv is?”

²² A templom történetét és leírását lásd Csatkai 1956. 588–593. Építető: Római Katolikus Egyházközség, Dongó István, képviselőtestületi tag; kutatás: Sarkadi Márton, KÖH; tervező: Maráz Péter, Győr, statika: Varga László, Sopron; műszaki ellenőr: Andorka Miklós, Szombathely; kivitelező: Bauwerk Kft., Nagy András, Csepreg, tető: Piltman Kft., Piltman Miklós, Nagyvácszony; építési engedély: 2008; kivitelezés: 2012. június–augusztus; forrás: ÚMVP, NKA, saját forrás.

vül nem sok mindent tudunk). Ha a barokk korszakot, akkor el kell takarni a későbbi kutatások során feltárt (és a 18. században valószínűleg nem látható) középkori részletek nagy részét. Ezek alapján el kell fogadnunk, hogy egy műemlék helyreállítása az esetek legnagyobb részében egy új, soha nem volt állapotot eredményez. Ez a gondolatmenet tovább vezethető a felhasznált anyagok és szerkezetek kiválasztása kapcsán, hogy vajon szabad-e korszerű technológiát alkalmazni egy műemlék-helyreállítás során? A válasz egyértelműen igen. A kérdés az, hogy hogyan, milyen építészeti, szerkezeti összefüggésben kerül sor az új anyag vagy technológia használatára. A helyes döntést minden esetben az épület egészére kiterjedő értékvizsgálat, mind kiindulási alap határozza meg. Ebből derül ki, hogy melyek azok az épületrészek (a festett stukkótól a kilincseken át a történeti értékű padlóburkolatokig), amelyek megőrzendőek.

7. kép. Sopronhorpács. A templom középkori hangulatának felidézését segíti a természetes palafedés.

Fertőszentmiklós²³

A fertőszentmiklósi templom izgalmas együttese az előcsarnokként használt középkori kis templomból és a hozzá épített neobarokk hajóból áll. Az épület különleges értékei a belső tér faberendezései. Ezek közül elsőként a nyugati mellékhajóban álló Mária-oltár újult meg, majd ez után került sor a Szent kereszt oltár, és a szószék restaurálására.

---

²³ A templom történetét és leírását lásd Csatkai 1956. 519–522. Megrendelő: Római Katolikus Egyházközség, Péntek József plébános; restaurátorok: Angel Radukov, Győr; Szőnyi Zsuzsanna, Tahitótfalu.

Jelenleg a kistemplomban levő Főoltár felújítása zajlik, a további tervek között szerepel a karzat mellvédjének a restaurálása. A restaurálási munkálatokon kívül folyamatosan végzik a karbantartásokat is a templomon, a lábazati vakolatok javítása időről időre megtörténik. A közeljövőben tervezik az épület biztonságos nyitva tarthatósága érdekében az előcsarnok rácsokkal való leválasztását.

A részletesebben bemutatott templomokon kívül felújítási munkálatok zajlottak az alábbi helyeken:

A sopronkövesdi templom 2005-ben újult meg. A külső homlokzatok felújításán kívül itt falvarrásos technikával a szerkezeti repedéseket is javították.

Répevis templomán 2005-ben végeztek szerkezet megerősítési és felújítási munkálatokat, majd a következő években újult meg az épület körüli járda és a kálvária együttese.

Lövő plébániatemploma 2008-ban, a vakolat felújításával egy időben kapott szivárgórendszert és új toronysisak-fedést.

Pinnye temploma 2008-ban kapott új ablakokat. A – valószínűleg itt is a kamionforgalom által okozott – szerkezeti repedések javítására remélhetőleg a közeljövőben fog sor kerülni.

Fertőszéplakon a homlokzati szobrok restaurálása történt meg 2012-ben.

Fertőrákoson a templom körüli kert újulhatott meg.

Veszvényben 2012-ben került sor a tetőfedés felújítására, a homlokzatok javítása a közeljövőben várható.

Vadosfa evangélikus temploma belülről újult meg 2012-ben, akadálymentes bejáratot kapott, és a homlokzati téglaburkolatok részleges javítása is megtörtént. A munka a torony javításával folytatódik.

A hidegségi templom felújítására 2006-ban, majd 2009-ben kapott engedélyt az egyházközség, forrás hiányában azonban a munkálatok még nem kezdődhettek el.

Az ágfalvi katolikus templom 2011-ben kapott építési engedélyt a külső felújítás elvégzésére. A munkálatok még nem kezdődtek meg.

Amint a megvalósult példák is mutatják, a műemlék épületek gazdái mellett, hogy a mai kor igényei szerint kívánják használni az épületeket, értékelik azok régiségét, történetiségét, egyediségét és hajlandók az értékek megőrzése érdekében a korszerűbb, tökéletesebb(?) műszaki megoldásokról lemondani. A beavatkozásokat a műemlék épületek esetében nehezen értelmezhető, bonyolult megfogalmazású pályázatok sokszor terelik nem kívánatos kényszerpályára; ellehetetlenítve a szakszerű, tudományos kutatáson és műszaki vizsgálatokon alapuló helyreállításokat. A felújításokat alátámasztó tudományos munka azonban soha nem lehet öncélú, mindig az épületet, illetve az azt használó embereket kell segítenie. A hivatásos örökségvédelmi intézményrendszerben dolgozó szakemberek feladata pedig a közszolgálat (azaz a köz szolgálata), a felújításokban érdekelt szereplők (építető, tervező, kivitelező) munkájának összehangolása, segítése a szakszerűen megvalósított helyreállítás érdekében. Egy hosszú távon gondolkodó társadalomban az örökségvédelem nem lehet cél. Az örökségvédelem a múltban gyökerező, élhető jövő megteremtésének elengedhetetlen eszköze.